

JACEK WRZESIŃSKI*

CZŁOWIEK POGRANICZA – WSPOMNIENIE PROFESORA WOJCIECHA DZIEDUSZYCKIEGO

Gdy w 2016 roku organizowaliśmy jubileusz 70-lecia urodzin Profesora Wojciecha Dzieduszyckiego, na zaproszeniu umieściliśmy cytat z Pino Pellegriniego: „Prawdziwe bogactwo to nie to, ile twoja praca pozwoli ci zarobić, ale to, kim cię uczyni”. w ten sposób chcieliśmy przekazać nasze podziękowanie ówczesnemu Jubilatowi za Jego dzielenie się wiedzą – nagromadzonym własnym bogactwem¹.

W sobotę rankiem 28 listopada 2020 roku dotarła do nas informacja, że opuścił nas Wojciech Dzieduszycki. To bardzo smutna, przygnębiająca wiadomość. To nic, że od pewnego czasu zmagał się z chorobami, to nic, że od lutego Jego codzienność obracała się między szpitalem, domem i coraz rzadziej odwiedzanym miejscem pracy! My wierzyliśmy, że gdy tylko minie zagrożenie okołoepidemiczne, znów spotkamy się z Wojciechem w gronie przyjaciół i podyskutujemy o archeologii, archeologach, o historii, o naszych radościach i smutkach. Niestety, wiele z tych rozmów pozostanie już na zawsze niedokończonych...

A dla Wojciecha, obok najbliższej rodziny – żony Bożeny, dzielącej archeologiczną pasję, i syna Wojciecha juniora, który zbyt szybko opuścił rodziców – archeologia była najważniejsza! To było Jego drugie życie, to była Jego pasja. Jego zaangażowanie i oddanie archeologii możemy odnaleźć w licznych publikacjach – to skarb, jaki nam pozostawia. Jego bogactwem była wiedza, znajomość archeologii, historii, przyjaźń wielu ludzi, a też otwartość i chęć pomocy, współpracy. i to nie tylko zapisane, publikowane bogactwo, jakie nam zostawił, ale i przekazywane w trakcie licznych rozmów i dyskusji, będzie nam służyć i pozostanie znaczącym wkładem do poznawania czasów wczesnego średniowiecza.

Gdy w trakcie studiów zapoznawałem się z pracami autorstwa Wojciecha Dzieduszyckiego, nie przypuszczałem, że będę miał okazję poznać Go osobiście,

---

* ORCID 0000-0003-1255-6295, Rezerwat Archeologiczny Gród w Grzybowie, oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Grzybowo 10A, 62-300 Grzybowo, e-mail: jaled@wp.pl.

¹ Wyrazem podziękowań i naszej wdzięczności była publikacja: Brzostowicz M., Kasprowicz T., Przybył M., Wrzesiński J. (red.) 2018.

a już absolutnie nie brałem pod uwagę, że nasze spotkanie zaowocuje 40-letnią zażyłą znajomością. Moja osobista znajomość z Wojciechem miała dwa etapy. Po raz pierwszy było to poznanie poprzez literaturę, poprzez Jego publikacje. Jeszcze na studiach „odkryłem” artykuły o ceramice kaszowskiej (Dzieduszycki 1972a, s. 391-444; 1972b, s. 469-470) i o gospodarowaniu drewnem we wczesnośredniowiecznej Kruszwicy (Dzieduszycki 1976, s. 35-54; 1977, s. 137-169). Po raz drugi spotkałem już osobiście dra Wojciecha Dzieduszyckiego w Zakładzie Archeologii Instytutu Historii Kultury Materialnej w Poznaniu na Zwierzynieckiej². Czterdzieści lat temu znalazłem się tam jako młody adept archeologii i zostałem (z kilkorgiem równie wówczas młodych początkujących archeologów) dopuszczony do udziału (przysłuchiwania się!) w dyskusjach toczących się wówczas w tamtejszym Zakładzie. Atmosfera była niezwykła i wręcz magiczna – z jednej strony brałem udział w spotkaniu naukowców znanych z literatury (wszystkich epok!), z drugiej pomieszczenia zakładu z wielkimi starymi meblami, książkami, fiszkami, notatkami, dokumentacją sprawiały, że ocieraliśmy się (dosłownie!!!, bo gabinety w kamienicy na Zwierzynieckiej nie były duże, a do tego wręcz zawalone dokumentacją, zabytkami, notatkami, książkami – „era analogowa”) o tych niezwykłych archeologów znanych dotąd jedynie z literatury! Siedząc wciśnięci między szafy, półki, regały na rozkładanych krzesłach, chłoniliśmy każde słowo i podziwialiśmy swobodę wypowiedzi, ścieranie się poglądów, gorące otwarte dyskusje. i było dla nas niezwykłym wydarzeniem, gdy Wojciech, po zakończeniu oficjalnych dyskusji, proponował przeniesienie i kontynuowanie rozmów na grunt bardziej kameralny, swobodny. a że był to czas gorących dyskusji politycznych – kształtowanie się „Solidarności” i stan wojenny – także i nasze archeologiczne rozmowy były emocjonujące. Możliwość swobodnych rozmów zarówno o archeologii, jak i o sprawach bieżących zawdzięczamy Wojciechowi. Ówczesny doktor, autor publikacji, pracownik PAN, szybko łamał dystans i traktując nas jak „równorzędnych partnerów”, pozwolił się zaprzyjaźnić i bez żadnych barier staliśmy się partnerami dyskusji, przynajmniej tych nieformalnych, pozazakładowych. Ale też dzięki Wojciechowi i Jego żonie Bożenie mogliśmy zaglądać na Zwierzyniecką podczas każdego pobytu w Poznaniu, nie tylko przy okazji czwartkowych spotkań naukowych. Otworzyła się przed nami możliwość korzystania z zakładowej biblioteki i mogliśmy swobodnie prowadzić rozmowy nie tylko o sprawach zawodowych, ale i bieżących problemach. To była wielka rzecz, a zadzierzgnięta wówczas znajomość przerodziła się w trwałą przyjaźń. Jesteśmy za to niezwykle wdzięczni Wojciechowi, bo to dzięki Niemu zostaliśmy wciągnięci w świat tej zawodowej, profesjonalnej archeologii.

Wojciech Dzieduszycki urodził się 18 czerwca 1946 roku w Warszawie, gdzie rozpoczął naukę szkolną. Po przeniesieniu się do Środy Śląskiej tam kończy szkołę

---

² Obecnie Instytut Archeologii i Etnologii PAN mieszczący się na ul. Rubież 49 w Poznaniu.

Profesor Wojciech Dzieduszycki w Grzybowie podczas Jubileuszu 70-lecia,
30 września 2016 r. (fot. Patrycja Silska)

średnią i zdaje egzamin maturalny³, a w 1965 roku rozpoczyna studia na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w zakresie archeologii. Oprócz wykładów i zajęć na uczelni Wojciech Dzieduszycki angażuje się w prace terenowe. Zawsze podkreślał, że wczesny udział (już na studiach, wraz z niemal całym liczącym 10 osób rokiem) w badaniach wykopaliskowych i edukacja poprzez pracę terenową m.in. w ramach ekspedycji bnińskiej, kierowanej przez profesora Jana Żaka, prowadziły do zdobycia lepszego warsztatu zawodowego archeologa. Bnin uważał za doskonałą szkołę, gdzie młodzi studenci archeologii, zaangażowani w każdy etap prac badawczych, mieli doskonałą okazję poznania autentycznego materiału kulturowego, metody archeologicznej oraz sposobów opracowywania materiału i prowadzenia dokumentacji. To badania w Bninie stały się najważniejszym momentem

³ W kilku miejscach pojawiają się informacje jakoby maturę Wojciech Dzieduszycki uzyskał w III Liceum Ogólnokształcącym w Poznaniu. Wśród absolwentów tego liceum nie ma Wojciecha Dzieduszyckiego, co potwierdza także oficjalny spis absolwentów tego liceum (korespondencja mailowa z sekretariatem Liceum w dniach 3-4 grudnia 2020).

wprowadzającym ich w zawodowe archeologiczne życie. Na samym początku studiów w gronie Jego nauczycieli znalazł się także profesor Wojciech Kóčka.

Już na wczesnym etapie studiów w 1967 roku zaczęło się Jego zawodowe życie archeologa, a to za sprawą pracy w poznańskim Zakładzie Archeologii Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN mieszczącym się wówczas na ul. Zwierzynieckiej (w byłym, przedwojennym, budynku konsulatu Niemiec). Odbywające się tam spotkania i dyskusje sprawiły, że było to miejsce legendarne. Wielokrotnie wspominał, że dzięki tym spotkaniom i dyskusjom z nieco starszymi archeologami, zwłaszcza z Urszulą i Aleksandrem Dymaczewskimi, oraz Zofią i Stanisławem Kurnatowskimi, a także Michałem Kobusiewiczem, zdobywał prawdziwe szlify archeologiczne. Swoje zainteresowania skierował na wczesne średniowiecze, ale nigdy nie uciekał od analiz i dyskusji wokół materiałów z innych okresów historycznych. Początki Jego pracy jako zawodowego archeologa związane były z opracowaniem ceramiki pochodzącej z badań grodów w Kaszowie (Dzieduszycki 1972a, s. 391-444) a następnie Kruszwicy (Dzieduszycki 1978, s. 63-97; 1982a). Dla Wojciecha Dzieduszyckiego rozpoczęty w 1967 roku romans z Kruszwicą stał się tematem wiodącym przez całe życie. Kruszwica przez wiele sezonów była dla rodziny Dzieduszyckich drugim domem. Wojciech został opiekunem archeologicznej Stacji Badawczej IHKM PAN w Kruszwicy, a nieistniejący już baraczek stojący na brzegu Gopła był nie tylko siedzibą Stacji, nie tylko magazynem zbiorów archeologicznych i pracownią, ale przede wszystkim przez szereg lat rodzinnym miejscem zamieszkania. i tak w Kruszwicy spędzali mnóstwo czasu, poświęcając się pracy zarówno w terenie, jak i opracowując materiały, pisząc kolejne prace i angażując się w prace społeczne. w kruszwickim pałacyku, stojącym obok Stacji Badawczej, z Jego inicjatywy w 1998 roku powstała stała ekspozycja archeologiczna⁴, a po zakończonych pracach wykopaliskowych na kruszwickim zamku zaistniała wystawa prezentująca fragment „zamkowego życia” czasów Kazimierza Wielkiego. Za Jego zaangażowanie w pracę naukową, popularyzatorską i społeczną na rzecz Kruszwicy i regionu nadgoplańskiego został uhonorowany przez Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego medalem „Unitas Durat Palatinatus Cuiaviano-Pomeranien-sis” – przyznawanym za wybitne osiągnięcia na rzecz Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Tytuł magistra uzyskał w 1970 roku na podstawie pracy *Ceramika z wczesno-średniowiecznego Kaszowa w pow. milickim*, a stopień naukowy doktora w 1977 roku na podstawie rozprawy *Wczesnośredniowieczna ceramika kruszwicka na tle rozwoju ceramiki wczesnopolskiej*. w 1996 roku otrzymał tytuł doktora habilitowa-

---

⁴ Wystawa funkcjonowała do chwili remontu pałacyku. Obecnie został on gruntownie wyremontowany i rozbudowany, stając się siedzibą Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia. Problem istnienia NPT i jego historyczne uzasadnienia były tematami publikacji Profesora (Dzieduszycki 1996, s. 23-28; 1997, s. 49-53). Profesor konsultował też materiały do Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kruszwica na lata 2018-2021 (Uchwała nr XLI/426/2018 Rady Miejskiej w Kruszwicy, z dnia 22 marca 2018 roku).

nego, a podstawą do jego nadania była książka *Kruszce w systemach wartości i wymiany społeczeństwa Polski wczesnopiastowskiej* (Poznań 1995).

Ci którzy znali bliżej Profesora doskonale poznali jego umiejętności dydaktyczne i niezwykłą łatwość w przekazywaniu wiedzy. Pasję tą mógł realizować przez kilkanaście lat (od 1 września 2000 roku do 30 września 2013 roku) gdy był zatrudniony na etacie profesora nadzwyczajnego w Instytucie Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego. Podczas swej pracy dydaktycznej wypromował trzech doktorów i ponad 140 magistrów⁵. a w trakcie swojej pracy naukowej był recenzentem wielu prac magisterskich, doktorskich, habilitacyjnych. Był też redaktorem kilku wydawnictw, oraz recenzentem szeregu artykułów i książek. Był autorem i współautorem ponad 120 publikacji w postaci artykułów, książek, wydawnictw albumowych. Był też członkiem stowarzyszeń naukowych⁶ oraz zasiadał w muzealnych Radach Naukowych.

Przyglądając się dorobkowi Profesora Wojciecha Dzieduszyckiego, z pewnym zdumieniem postrzegamy, że Jego zainteresowania można określić jako problemy pogranicza kulturowego, regionalnego czy chronologicznego. Poczynając od badań w Bninie⁷, po liczne analizy i opracowania materiałów wykopaliskowych oraz podejmowanych problemów badawczych. Pierwsze publikacje dotyczyły grodu w Kaszowie będącego obiektem zlokalizowanym między Dolnym Śląskiem a Wielkopolską (Dzieduszycki 1972a, s. 391-444; 1972b, s. 469-470). Kujawy stanowiły w pewnym momencie wschodnie pogranicze domeny piastowskiej gdzie krzyżowały się drogi ze wschodu na zachodu, z południa na północ. Problemy pojawiające się w związku z badaniami tego obszaru przewijają się w licznych publikacjach Profesora (Dzieduszycki 1979, s. 63-97; 1988, s. 35-40; 1993, 41-63; 2012, s. 165-174; 2015, s. 73-81).

Z chwilą gdy powierzono Profesorowi opracowanie ceramiki kruszwickiej, stała się ona dla Niego przewodnim problemem badawczym, a Profesor stał się autorytetem w dziedzinie wytwórczości garncarskiej (Dzieduszycki 1979, s. 63-97; 1980c, s. 299-300; 1980d, s. 71-96 1982a). Doświadczenie w tym zakresie zebrał, opracowując materiał ceramiczny grodu w Kaszowie (Dzieduszycki 1972a, s. 391-444; 1972b, s. 469-470). Zwieńczeniem wielu lat pracy nad ceramiką była publikacja książkowa stanowiąca podstawę nadania tytułu doktora. Problematyka badań nad ceramiką wciąż była poszerzana i zagadnieniom z nią związanym poświęcił szereg prac. Stała się ona podstawowym źródłem analiz, co zaowocowało wskazaniem

---

⁵ Dziękuję bardzo za przekazane informacje drowi Maciejowi Lubikowi, jednemu z doktorantów Profesora.

⁶ M.in. był w gronie członków założycieli Poznańskiego Towarzystwa Prehistorycznego oraz Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, którego był Członkiem Honorowym.

⁷ Edukacja i pierwsze studenckie badania w Bninie miały swoje dalsze reperkusje w postaci publikacji (Dzieduszycki 1985, s. 141-197).

podstaw do uszczegółowienia periodyzacji okresu wczesnego średniowiecza (Dzieduszycki 1990, s. 155-159).

Dla Profesora człowiek i jego relacje z przyrodą, której przecież jest integralną częścią, stały się jednym z wiodących problemów badawczych. i znów Kruszwica, Jezioro Gopło, historyczne środowisko przyrodnicze i jego współczesny obraz stały się inspiracją wielu działań, projektów i publikacji (Dzieduszycki 1984b, s. 167-183; Dzieduszycki, Kupczyk 1993; Dzieduszyccy 1988, s. 45-53). Znakomicie łączył warsztat badań archeologa ze studiami przyrodniczymi. Człowiek zanurzony w przyrodzie staje się twórcą a zarazem wytworem kultury. z fascynacji związkami i przenikaniem się człowieka, kultury i przyrody wyrasta ważny nurt w badaniach Profesora i prace poświęconych człowiekowi, jego związkom z przyrodą, ze środowiskiem. Problematyki tej dotyczą prace poświęcone eksploracji zasobów leśnych, surowca drzewnego, organizacji budowy grodów i znaczenia lasu w kulturze człowieka (Dzieduszycki 1976, s. 35-54; 1977, s. 137-169; 2009, s. 19-28).

Ważnym nurtem badawczym Profesora były studia osadnicze. Kujawy, Kruszwica oraz gród w Mietlicy to dla Profesora i Jego Żony poligon dla badań w zakresie osadnictwa, przemian kulturowych – społecznych, ekonomicznych, osadniczych, zagospodarowania i organizacji przestrzeni. Funkcjonowanie blisko siebie dwóch niezwykłych nadgoplańskich grodów w Mietlicy i Kruszwyce to dwa niezwykle obiekty będące przykładem organizacji przestrzeni osadniczej, przemian społecznych, politycznych – przykład pogranicza dwóch światów plemiennego i wczesnopaństwowego⁸. Dla Profesora Wojciecha Dzieduszyckiego Kruszwica i obserwowane tam zjawiska były podstawą podejmowanych studiów, ocen i analiz (Dzieduszycki 1983, s. 253-254; 1998a, s. 102-107; 2008, s. 397-429; Dzieduszyccy 2005, s. 457-463).

Mimo, że ceramika a tym samym garncarstwo stały się wiodącym tematem działań Profesora wśród licznych zainteresowań badawczych pojawiała się też problematyka związana i innymi zajęciami rzemieślniczymi, np. sprawa wytwórczości ołowiarskiej. i tu znaleziska kruszwickie nie raz stawały się pretekstem do podjęcia rozważań nad tym zagadnieniem (Dzieduszycki 1980b, s. 41-426; 1981, s. 3-19; 1982b, s. 233-234). Zainteresowania rzemiosłem i wytwórczością metalurgiczną sięgają początków działalności naukowej związanej z Kaszowem (Dzieduszyccy 1998a, s. 221-235). Także wytwórczość rogownicza i zdobnictwo wykonanych z kości i poroża przedmiotów były tematem publikacji Profesora (Dzieduszyccy 2003b, s. 201-209). z czasem problematykę związaną z metalurgią i obróbką metali poszerzył o zagadnienia kultowe związane ze szlachetniejszymi kruszcami. Bez wątplenia wytwory z metali szlachetnych, dystrybucja srebra stały się pretekstem do rozważań odnośnie do wzajemnych relacji na styku elity z pozostałą częścią

---

⁸ Problematyka grodu w Mietlicy przewijała się w publikacjach Profesora i znajdowała się w dalszych planach Jego naukowej działalności. o badaniach bezpośredniego zaplecza grodu (stanowiska 3, 4 i 9) patrz: „Informator Archeologiczny”. Badania 1999, t. 33, s. 146; „Informator Archeologiczny”. Badania 2000, t. 34, s. 203-204.

społeczności w obrębie wczesnopiastowskiego państwa mające swoje uzasadnienia i nawiązania kulturowe i społeczne do kultury społeczności zachodu wyrosłych na bazie tradycji antycznych (Dzieduszycki 1995, s. 127-139; 2007, s. 127-139).

Bardzo ważnym przedmiotem zainteresowań Profesora był temat pogranicza związany z okresem wieku XIII, a więc zagadnienia związane z procesami zmian tego okresu, początkami miast, ich urbanizacja, cała sfera przemian jaką niosły ze sobą miasta i rewolucja kulturowa okresu późnego średniowiecza (Dzieduszycki 1980a, s. 71-96; 1980 c, s. 299-300; 1980d, s.71-96; 1984a, s. 3-21; 1985, s. 30-39; 1998c, s. 17-22; 2015, s. 72-81; Dzieduszyccy 1998b, s. 157-166). Kruszwica będąc kluczowym ośrodkiem Kujaw stała się w wielu publikacjach pretekstem do rozważań odnośnie do stosunków osadniczych i kulturowych.

Pewną odskocznią od tematyki Kujaw i Kruszwy były opracowania monografii stanowisk. Intensywność badań archeologicznych, szczególnie związanych z różnego rodzaju inwestycjami, niesie ze sobą potrzebę analizy i publikacji nowo pozyskanych licznych materiałów źródłowych. Profesor świetnie sobie dawał radę z materiałami przekrojowymi, podejmując wyzwania i tworząc mini (w sensie terytorialnym) monografie stanowisk (Dzieduszycki 1998b, s. 242-267; 1998d, s. 507-529; 1998e, s. 403-419; 2014, s. 285-317). Szczególne miejsce zajmuje tutaj opracowanie nieistniejącego i świetnie zdiagnozowanego archeologicznie dworu (Dzieduszycki 2004, s. 455-499).

Odrębnym ważnym zagadnieniem, jakiemu poświęcał Profesor sporo uwagi, była problematyka obrządku pogrzebowego, wierzeń i zwyczajów funeralnych (Dzieduszycki 2000, s. 9-22; Dzieduszyccy 2002, s. 281-297; 2003a, s. 5-51; Dzieduszyccy, Wrzesińscy 2005, 309-315). Zagadnienia związane z chowaniem zmarłych we wczesnym średniowieczu były tematem wielu dyskusji w poznańskim środowisku archeologicznym, których inicjatorem był m.in. Profesor. Na bazie tych dyskusji powstały warsztaty archeologiczno-antropologiczne – Funeralia Lednickie. Funeralia będące odzwierciedleniem zainteresowań nie tylko międzydyscyplinarnych, nie tylko przeglądu chronologicznego, ale także – a może przede wszystkim – wyrazem zainteresowań człowiekiem, jego mentalnością, duchowością, obrzędowością sepulkralną. Ich żywym uczestnikiem był Profesor Wojciech Dzieduszycki, a w publikacjach pofuneralnych był każdorazowo współautorem tekstów wprowadzających w tematykę kolejnych spotkań⁹.

Publikacje, nawet najbardziej skrupulatnie odnotowane nie oddają charakteru postaci. Szczególnie odnosi się to do Profesora Wojciecha Dzieduszyckiego, który w pracy naukowej podejmował zagadnienia ukazujące bardzo szerokie spektrum Jego zainteresowań. Ale zawsze w centrum tych zainteresowań był człowiek. i tak też było w życiu codziennym. Profesor był postacią otwartą, miał czas dla każdego, w każdym momencie. Nie odmawiał rozmowy, pomocy, konsultacji, pisał recenzje i opinie. Trudno zapomnieć opiekę, jaką otoczył żółtodziobów archeologicznych

⁹ Patrz wydania kolejnych tomów z warsztatów Funeralia Lednickie, spotkania od 5 do 20.

i prowadził z nami rozmowy, traktując nas jak równorzędnych partnerów. Bardzo nam brakuje tych dyskusji...

Profesor Wojciech Dzieduszycki spoczął na poznańskim cmentarzu na Junikowie, w grobie obok swego syna.

BIBLIOGRAFIA

- Brzostowicz M., Kasprowicz T., Przybył M., Wrzeński J. (red.) 2018, *Od Popiela do Kazimierza Wielkiego. Księga Jubileuszowa dedykowana Wojciechowi Dzieduszyckiemu*, Poznań.
- Dzieduszycki W. 1972a, *Ceramika wczesnośredniowiecznego Kaszowa w pow. milickim*, „Archeologia Polski” 17, s. 391-444.
- 1972b, *z badań nad ceramiką wczesnośredniowieczną w Kaszowie, pow. Milicz*, „Sprawozdania Archeologiczne” 24, s. 469-470.
  - 1976, *Wykorzystanie surowca drzewnego we wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej Kruszwicy*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 24/1, s. 35-54.
  - 1977, *Eksploracja zasobów leśnych w rejonie Kruszwicy we wczesnym średniowieczu*, „Archeologia Polski” 22/1, s. 137-169.
  - 1979, *Wczesnośredniowieczne importy ceramiczne z Kruszwicy*, „Slavia Antiqua” 25, s. 63-97
  - 1980a, *Przemiany w strukturze garncarstwa polskiego w 2 połowie XIII i połowie XIV wieku*, „Archeologia Polski” 24/2, s. 363-379.
  - 1980b, *Wczesnomiejskie ołowiarstwo polskie*, „Archeologia Polski” 25/2, s. 401-426.
  - 1980c, *Zagadnienie przelomu w garncarstwie polskim w świetle badań nad XIII-XIV-wiecznymi materiałami ceramicznymi z Kruszwicy*, „Sprawozdania Archeologiczne” 31, s. 299-300.
  - 1980d, *Zum Studium weitreichender Kontakte frühstädtischer Zentrum am Beispiel der Diffusion keramischer Importe nach Polen im X-XIII Jh.* „Archaeologia Polona” 19, s. 71-96.
  - 1981, *Średniowieczne i nowożytnie ołowiarstwo kruszwickie (XI-XVII w.)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 29/1, s. 3-19.
  - 1982a, *Wczesnomiejska ceramika kruszwicka w okresie od 2 połowy X w. do połowy XIV w.*, Wrocław 1982.
  - 1982b, *z badań nad wczesnomiejskim ołowiarstwem polskim*, „Sprawozdania Archeologiczne” 33, s. 233-234.
  - 1983, *z badań nad przemianami środowiska geograficznego i kulturowego w Kruszwicy*, „Sprawozdania Archeologiczne” 34, s. 253-254.
  - 1984a, *Socjologiczne przeobrażenia wczesnośredniowiecznych miast polskich (Model kruszwicki)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 32/1, s. 3-21.
  - 1984b, *Wczesnośredniowieczna przeprawa przez Gopło (z badań stanowiska 4a w Kruszwicy)*, „Sprawozdania Archeologiczne” 36, s. 167-183.
  - 1985, *Socio-topographic transformation of Polish towns*, w: *Tezisy dokladov polskoj delegacji na MKSA Kijów 1985*, Warszawa, s. 30-39.
  - 1988, *Research assumptions and results of interdisciplinary studies in Kuivavia*. „Študijné zvesti” 25, s. 35-40.
  - 1990, *Podstawy periodyzacji okresu wczesnośredniowiecznego w Wielkopolsce*, w: Zofia Kurnatowska (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce*, Wrocław-Warszawa, s. 155-159.
  - 1993, *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania powiązań Kujaw z Pomorzem we wczesnym średniowieczu*, „Slavia Antiqua” 33, s. 41-63.
  - 1995, *Kruszce w systemie wartości i wymiany społeczeństwa Polski wczesnośredniowiecznej*, Poznań.
  - 1996, *Park Krajobrazowy „Nadgoplański Park Tysiąclecia” – jego zasoby i strategia ich ochrony*, „Studia Lednickie” 4, s. 23-28.

- 1997, *Przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego w rejonie nadgoplańskim w starożytności i we wczesnym średniowieczu*, w: *XXX lat Nadgoplańskiego Partu Tysiąclecia*, Kruszwica, s. 49-53.
- 1998a, *Kruszwica – wczesnopiastowski ośrodek władzy książęcej*, w: Tomasz Janiak, Dariusz Stryniak, *Civitates principales. Wybrane ośrodki władzy w Polsce wczesnośredniowiecznej*, Gniezno, s. 102-107.
- 1998b, *Święty Wojciech, st. 10, gmina Międzyrzecz (monografia stanowiska)*, w: Ryszard Mazurowski (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż gazociągu tranzytowego. Ziemia Lubuska*, Poznań, s. 242-267.
- 1998c, *Wiek XIII. Przemiany – ich specyfika i znaczenie*, w: Krzysztof Wachowski (red.), *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Rewolucja XIII wieku*, Wrocław, s. 17-22.
- 1998d, *Zębowo, st. 19, gmina Lwówek (monografia stanowiska)*, w: Ryszard Mazurowski (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż gazociągu tranzytowego. Ziemia Lubuska*, Poznań 1998, s. 507-529.
- 1998e, *Żółwin, st. 8, gmina Międzyrzecz (monografia stanowiska)*, w: Ryszard Mazurowski (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż gazociągu tranzytowego. Ziemia Lubuska*, Poznań, s. 403-419.
- 2000, *Wiara w świat demonów. Potencjalne możliwości jej oddziaływania na zwyczaje funeralne w przeszłości*, w: J. Wrześniński (red.), *Czarownice. Funeralia Lednickie 2*, Wrocław-Sobótka, s. 9-22.
- 2004, *Średniowiecze i nowożytność*, w: J. Bednarczyk, A. Koško (red.), *Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego. Wyniki badań archeologicznych na trasach gazociągów Mogilno – Włocławek i Mogilno – Władartowo*, Poznań, s. 455-499.
- 2007, *Symbolika brązu w świetle studiów nad niektórymi formami wytworów z niego sporządzonymi*, w: W. Dzieduszycki (red.), *Opuscula Archaeologica*, Zielona Góra, s. 127-139.
- 2008, *Kruszwica – piastowska domena nad Gopłem*, w: Michał Kobusiewicz, *Pradzieje Wielkopolski. Od epoki kamienia po średniowiecze*, Poznań, s. 397-429.
- 2009, *Las w kulturze średniowiecza*, w: M. Brzostowicz, J. Wrześniński (red.), *Człowiek i przyroda w średniowieczu*, Poznań – Łąd 2009, s. 19-28.
- 2011, „Informator Archeologiczny”. Badania 1999, 33, Warszawa, s. 146.
- 2012, „Informator Archeologiczny”. Badania 2000, 34, Warszawa, s. 203-204.
- 2012, *Przemiany społeczno-organizacyjne wczesnośredniowiecznych Kujaw – możliwości interpretacyjne archeologii*, w: M. Brzostowicz, M. Przybył, D.A. Sikorski (red.), *Archaeologia versus historiam – Historia versus archaeologiam czyli jak wspólnie poznawać średniowiecze*, s. 165-174, Poznań.
- 2014, *Wielokulturowe stanowisko nr 2 w Wierzchaczewie, gm. Kaźmierz, woj. wielkopolskie w świetle badań archeologiczno-przyrodniczych*, „Fontes Archaeologici Posnaniensis” 50/2, s. 285-317.
- 2015, *Przemiany Kujaw w XII-XIII wieku*, „Fontes Archaeologici Posnaniensis” 51, s. 73-81.
- Dzieduszycki W., Kupczyk M. 1993, *Gopło. Przyroda i człowiek*, Poznań.
- Dzieduszyccy B. i W. 1985, *Osadnictwo wczesnośredniowieczne w rejonie Niecki jezior Bnińskich*, w: Jan Żak (red.), *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim*, Poznań, s. 141-197.
- 1988, *Socio-economic and demographic transformation of early-urban Kruszwica and its subsidiaries*, „Slavia Antiqua” 31, s. 45-53.
- 1998a, *Metalurgiczne zaplecze wczesnośredniowiecznego grodu w Kaszowie koło Milicza*, w: Hanna Kočka-Krenz, Władysław Łosiński (red.), *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum*, Poznań, s. 221-235.
- 1998b, *Układ urbanistyczny wczesno- i późnośredniowiecznej Kruszwy w świetle najnowszych badań archeologicznych*, w: Jacek Wysocki, J. Michalski (red.), *Badania archeologiczne starych miast Warmii i Mazur a problemy ich rewaloryzacji*, Olsztyn, s. 157-166.
- 2002, *Średniowieczne dary monetarne złożone w pochówkach kościoła św. Piotra w Kruszwy*, w: C. Buško, J. Klápště, L. Leciejewicz, s. Moździoch, *Civitas et villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej*, Wrocław-Praha, s. 281-297.
- 2003a, *Nekropole kruszwickie w wiekach średnich i nowożytności*, „Ziemia Kujawska” 16, s. 5-51.

- 2003b, *Nowe dane do studiów nad ornamentyką wczesnośredniowiecznych wyrobów z poroża i kości odkrytych ostatnio na Kujawach*, w: T. Galiński, E. Wilgocki (red.), *Res et Fontes. Księga jubileuszowa Dr Eugeniusza Cnotliwego*, Szczecin, s. 201-209.
  - 2005, *Dzieje piastowskiego ośrodka w Kruszwicy we wczesnym średniowieczu*, w: Jarosław Dudek (red.), *Europa Środkowo-Wschodnia. Ideologia, historia a społeczeństwo: księga poświęcona pamięci Profesora Wojciecha Peltza*, Zielona Góra, s. 457-463.
- Dzieduszycki B. i W., Wrzeński A. i J. 2005, *Dar i „dar”*. Rozważania o symbolicznej specyfice wyposażenia pochówków dostojników kościelnych grzebanych w kościołach, w: W. Dzieduszycki, J. Wrzeński (red.), *Do ut des – dar, pochówek, tradycja. Funeralia Lednickie – spotkanie 7*, Poznań, s. 309-315.